

SITUAȚIA CREDINCIOȘILOR ORTODOCȘI DIN UCRAINA ÎN SECOLELE AL XVI-LEA – AL XVII-LEA ȘI ROLUL MITROPOLITULUI PETRU MOVILĂ ÎN AFIRMAREA LIBERTĂȚII RELIGIOASE

Dr. Dacian BUT-CĂPUȘAN

*Facultatea de Teologie Ortodoxă,
Universitatea „Babes-Bolyai”, Cluj-Napoca, Romania
dbutcapusan@yahoo.ro*

ABSTRACT. *The Situation of Orthodox Believers in Ukraine in the 16th – 17th Centuries and the Role of Metropolitan Petru Movilă in Affirming Religious Freedom.*

The study presents the history of the Ukrainian territories, where the beginnings of the Russian state and the Russian Church were, from Christianization to the middle of the 17th century. Today's Ukraine and Belarus have been included in the Polish-Lithuanian Union since the 14th century. The Orthodox were deprived of any civil rights, being considered serfs. A minority at the top of society, along with the higher clergy, embraced union with the Church of Rome in order to maintain their class positions within the Polish state, and the mass of the people remained faithful to Orthodox traditions.

Metropolitan Petru Movilă of Romanian origin was providential for the Church of Ukraine, which he defended, strengthened it on an institutional level (within the Polish kingdom), on a dogmatic and liturgical level (through fundamental books), trained its ministers, organized – it (through administration and discipline), endowed it with new founders, and extensive restoration works of the old places. he was an outgrowth of Ukrainian culture, in whose revival, in a European and national sense, he played a decisive role.

Keywords: *Metropolitan Petru Movilă, Ukraine, Orthodox, Church, civil and religious rights, active resistance.*

Istoria teritoriilor ucrainene, unde au fost începuturile statului rus și ale Bisericii ruse a fost zbuciumată, cu multe lupte, schimbări și stăpânitori.

Primele știri despre slavi apar la scriitorii greci și romani: Herodot, Pliniu cel Bătrân, Publius Cornelius Tacitus și Ptolemeu de la sfârșitul secolului I și secolul al II-lea d. Hr¹.

La început slavii au fost un singur popor. Cu timpul, datorită evoluției firești și a răspândirii în mai multe regiuni, s-au împărțit în trei mari grupe: slavii de Răsărit (rușii, ucrainenii și bielorușii), așezați în nordul Mării Negre, din Crimeea și bazinul Niprului mijlociu până în sudul orașului Smolensk; slavii de Apus din regiunea Elbei și a Mării Baltice (cehii, slovacii, sârbii luzacieni, polonii, kașubii și slovinții) și slavii de Sud (slovenii, croații, sârbii, macedonenii și bulgarii)². Slavii reprezintă cel mai mare grup înrudit dintre popoarele Europei. Primul stat slav organizat a fost cel al lui Samo (623-658)³.

Slavii au rămas păgâni până în secolele al VII-lea – al X-lea, fiind creștinați prin misionari și prin contactele cu populația din Imperiul bizantin și din statele din Europa centrală. „Către sfârșitul secolului al X-lea un popor nou, creștin, se ridică în Răsăritul Europei, neamurile barbare ale slavilor orientali cunoscute sub numele de ruși intrând în sfera de influență a strălucitului Bizanț. Prin creștinarea rușilor, Constantinopolul își pune în evidență, pentru ultima oară în istorie, vocația sa misionară, apostolică și destinul său sfințitor și civilizator, mai mult decât atât, își asigura, peste veacuri, un loc inimitabil în conștiința europeii creștine”⁴.

Momente hotărâtoare ale creștinării slavilor au fost: misiunea Sfinților Chiril și Metodie în Moravia (863), botezul țarului Boris al Bulgariei (864), creștinarea cneazului Mieszko al Poloniei în anul 965 și a cneazului Vladimir al Rusiei în anul 988.

Rușii au ca strămoși atât pe varegii scandinavici, cât și pe slavii răsăriteni⁵.

---

1 Ion I. Nistor, “Problema ucraineană în lumina istoriei”, în *Codrul Cosminului*, an VIII (1933-1934), p. 28. Diac. Prof. Em. Vasilescu, “Religia slavilor, în *Studii Teologice*”, an II (1950), nr. 7-8, p. 428.

2 Pr. prof. Petru Rezuș, “Religia slavilor”, în *Studii Teologice*, an II (1950), nr. 1-2, p. 99. Acad. N. S. Derjavin, *Slavii în vechime*, București, Editura de Stat, 1949, p. 22.

3 Pr. prof. P. Rezuș, *Religia slavilor*, p. 99.

4 Drd. Constantin Călinoiu, “Creștinarea rușilor în contextul relațiilor bizantino-slave din secolele IX-X”, în *Teologie și Viață*, an II/LXVIII (1992), nr. 11-12, p. 75.

5 Pr. prof. dr. Viorel Ioniță (coord.), *Istoria bisericească universală*, vol. I, București, Editura Basilica, 2019, p. 576.

În privința slavilor de Răsărit, *Cronica lui Nestor* conține bogate informații. Primii descriși în acest document sunt polianii, numiți și leși de câmpie, al căror centru politic era Kievul. Urmează drevlianii, locuitorii unei regiuni des împădurite cu capitala la Iskorosten. Dregovicii locuiau în regiunea Pripjat' și aveau centrul la Turov. Severianii locuiau pe lângă Desna. Krivicii locuiau în regiunile din care izvorăsc râurile Nipru, Dvina și Volga, având capitala la Smolensk. De krivici depindeau polocianii. Bujanii erau numiți astfel pentru că locuiau lângă râul Bug. Dulebii, populație slavă dispărută în secolul al X-lea, se găseau între Bug și Galiția. Radimicii se aflau între severiani și dregovici, viaticii lângă râul Oka, ulicii între Bug și Nistru⁶.

Potrivit unei legende, Sfântul Apostol Andrei în misiunea de propovăduire a Evangheliei ar fi ajuns până pe dealurile Kievului de astăzi (ceea ce este foarte puțin probabil): „Pe când Andrei predica în Sinope și a ajuns până în Korsun, a aflat că în apropierea Chersonesului s-ar afla gurile Niprului. Voind să meargă la Roma, s-a îmbarcat la gurile Niprului și s-a dus în susul apei pe Nipru. Și, din întâmplare, se opri pe un țărm la poalele munților... Și s-a urcat pe munți, îi binecuvântă și împlântă în pământ o cruce și după ce a înălțat rugăciuni lui Dumnezeu s-a coborât de pe acești munți, pe care s-a ridicat în urmă Kievul și s-a îmbarcat pe Nipru...”⁷. În părțile cele mai sudice ale Rusiei kievene, unde existau vechi colonii grecești (țărmul Nordic al Mării Negre), s-au descoperit urme foarte vechi ale existenței creștinismului și este posibil ca acestea să își tragă rădăcinile încă din timpul Sfântului Andrei.

Statul rus medieval timpuriu s-a constituit în anul 852: „în al XV-lea an al indicațiunii, la suirea pe tron a împăratului Mihail a început țara să se numească Țara Rusească. Aceasta o știm de acolo, fiindcă sub acest împă-

---

6 *Cronica lui Nestor*, în *Izvoarele istoriei românilor*, vol. VII, trad. și comentarii de G. Popa-Lisseanu, București, Tipografia „Bucovina” I. E. Torouțiu, 1935, pp. 34-39.

7 *Cronica lui Nestor*, p. 36. Pe malurile râului Volhov (în zona viitoarei localități Gruzi-no ar fi fost ridicată acea cruce, iar mai târziu a fost înființată aici Mănăstirea Spaso-Preobrazhensky Valaam). Amintirea propovăduirii Sfântului Apostol Andrei a fost păstrată în Rusia. În 1030, Vsevolod Iaroslavici, fiul cel mai mic al cneazului Iaroslav cel Înțelept, a fost botezat cu numele Andrei, iar în 1086 a fost întemeiată Mănăstirea Andreevsky (Yanchin) la Kiev. În 1089, mitropolitul Efreim din Pereyaslavl a înălțat în acest oraș o catedrală de piatră în cinstea Sf. Andrei cel Întâi chemat (p. 159).

rat rușii porniră spre Țarigrad (Constantinopol), după cum spun cronicile grecești...⁸.

Istoria înființării orașului Kiev este relatată în *Cronica lui Nestor*: „Pe când deci polianii trăiau separați în grupuri și fiecare își conducea familia sa, – căci și înainte de cei trei frați existau poliani fiecare trăia cu familia sa și în locurile sale, fiecare domnind peste familia sa – erau trei frați, dintre care unul se numea Kii, al doilea Șcek și al treilea Choriv și o soră numită Lybed. Kii se stabili pe prăpastia unde acum se află prăpastia Boricev, Șcek se stabili pe muntele care acum se cheamă Șcecovița și Choriv pe un al treilea munte care după el s-a numit Chorivița. Apoi zidiră o mică fortăreață în cinstea fratelui lor mai mare și o numiră Kiev. Și împrejurul cetății era o pădure mare și o dumbravă de brazi și ei făceau aici vânătoare de animale. Erau oameni înțelepți și înțelegători și se numeau poliani. De la ei se trag polianii care sunt în Kiev până în ziua de astăzi...⁹. Înainte ca Rusia kieveană să ia ființă, pe teritoriul ei existau mai multe mici formațiuni politice prestatate.

Împăratul Mihail al III-lea și Patriarhul Fotie au trimis pe Arhiepiscopul Mihail, însoțit de mai mulți preoți, la ruși pentru a-i converti la creștinism¹⁰.

La începutul secolului al X-lea, cneazul Oleg cel Înțelept sau de Novgorod (879-912) unifică toate teritoriile triburilor slave de la lacul Ilmen și regiunile de pe cursul superior al Niprului până la Kiev și împrejurimile sale (cnezatelor Krivici, Drevleni, Severeni și Radimici), punând bazele Rusiei kieveane. El a stabilit capitala la Kiev, numind cetatea de pe Nipru mama orașelor rusești (mat ruskih gorodov)¹¹.

Întemeierea noului stat kievean sub conducerea lui Oleg, a însemnat și revenirea la păgânism, așa încât comunitatea creștină a fost aproape complet nimicită, iar conducătorul ei spiritual s-a întors la Constantinopol, dacă nu cumva a murit ca martir¹².

În timpul cnejilor Dir și Ascold (842-867), în Rusia existau creștini, iar în vremea cneazului Igor I (912-945), la Kiev exista o importantă

8 *Cronica lui Nestor*, p. 42.

9 *Cronica lui Nestor*, p. 37.

10 Pr. prof. dr. Viorel Ioniță (coord.), *Istoria bisericească universală*, pp. 577-578.

11 Ștefan N. Popa, *Rușii: istoria culturii și civilizației: sec. XI-XVII*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2000, p. 12.

12 Pr. prof. dr. V. Ioniță (coord.), *Istoria bisericească universală*, p. 578.

comunitate creștină și o biserică cu hramul „Sfântul Prooroc Ilie”. În timpul cneaghinei Olga (945-957), văduva sa, care a primit Botezul creștin în 957, la Constantinopol, de la Patriarhul Polieuct (956-970), având ca naș de botez pe împăratul Constantin al VII-lea Porfirogenetul, când a primit numele de Elena¹³, după cel al împărătesei bizantine Elena Lecapena (911-961) și a rămas o perioadă la conducerea marelui principat al Kievului, în calitate de regent a fiului său minor Sviatoslav (957-972) au existat câteva biserici din lemn, dintre care și „Sfânta Sofia”.

Creștinarea Rusiei – în timpul domniei marelui cneaz Vladimir (Volodimir) Sviatoslavici (980-1015), numit și cel Sfânt sau cel Mare, primul suveran creștin al Rusiei kievene – reprezintă cea mai mare victorie înregistrată vreodată de misionarii bizantini, pentru că acest stat cu un potențial militar, economic, politic și religios deosebit, putea covârși până și Bizanțul¹⁴. Rusia Kieveană era în secolul al XI-lea cel mai întins stat din Europa, de la Marea Neagră la Marea Baltică și de la Volga până la Bug.

Cronica lui Nestor se referă la acest eveniment ca rezultat al căutărilor solilor lui Vladimir la popoarele învecinate și la religiile acestora (mozaism, mahomedanism, creștinism de rit apusean, erezia bogomilă), dar numai în ambianța cultului ortodox, în catedrala „Sf. Sofia” din Constantinopol au trăit sentimentul prezenței lui Dumnezeu: „Nu mai știm dacă ne găsim în cer ori pe pământ; căci pe pământ nu se găsește nici o atare priveliște, nici o atare frumusețe. Nu suntem în stare să vă povestim, dar un lucru știm că acolo Dumnezeu locuiește Dumnezeu în mijlocul oamenilor; și slujba lor (a grecilor) este mai minunată decât în oricare altă țară”¹⁵.

Creștinarea cneazului Vladimir a avut loc în contextul rebeliunii lui Bardas Phokas cu care se confrunta împăratul Vasile al II-lea Bulgaroctonul (976-1025) în Bulgaria și a confruntărilor militare pe care le avea cu arabii. În schimbul acordării ajutorului militar, cneazul Vladimir urma să o ia de soție pe Ana Porfirogeneta, sora împăratului bizantin, cu condiția ca acesta să se convertească la creștinism. Bizanțul a avut o influență culturală foarte mare asupra Rusiei. Kievul și Constantinopolul au avut legături comerciale și diplomatice de lungă durată. După ce a fost botezat la Kiev în 6

---

13 Cronica lui Nestor, pp. 68-71.

14 Dimitri Obolensky, *Byzantium and the slavs*, Saint Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 1994, p. 62.

15 Cronica lui Nestor, p. 98.

ianuarie 988, a luat cu dânsul un mitropolit, episcopi și preoți, prin care și-a botezat supușii de la Kiev în 989, în apele Niprului, creștinismul devenind religie de stat, fiind proclamată oficial în 14 august 988 la Kiev.

Mitropolia Kievului apare ca întemeiată în jurul anilor 997-998. Aceasta a fost înființată de către Patriarhul ecumenic Nicolae al II-lea Chrysoberges (984-996), în vremea cneazului Vladimir¹⁶. Se pare că primul scaun episcopal a fost orașul Pereiaslav¹⁷. Statutul canonic al Bisericii Ortodoxe Ruse era de mitropolie aparținând Patriarhiei de Constantinopol, cu o autocefalie relativă. Era cea mai întinsă provincie bisericească, „a șaptesprezecea în catalogul eparhiilor bizantine”¹⁸. Kievul a fost „Ierusalimul Rusiei, centrul religios al slavilor de Răsărit, până în 1241, când a fost distrus de marea năvălire a tătarilor”¹⁹.

Titulatura pe care o purta întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse era de *Mitropolit al Kievului și a toată Rusia*²⁰. Din timpul cneazului Vladimir au funcționat cele mai vechi episcopii rusești la Cernigov, Bielgorod, Rostov, Vladimir-Volinia, Turov și Polock. La mijlocul secolului al XI-lea, mitropolia Kievului avea în jurisdicția ei 15 eparhii²¹.

În vremea cneazului Rostovului și Suzdalului Andrei Bogoliubski sau „iubitorul de Dumnezeu” (1157-1174) capitala a fost mutată de la Kiev în orașul Vladimir pe Kliazma în anul 1169, fapt ce a permis emanciparea cnezatului Galiției sau Haliciului (în rusă Galiția, în ucraineană Halicina, regiune care în prezent este împărțită între Polonia și Ucraina, dezvoltată

---

16 M. V. Levchenko, *Очерки по истории русско-византийских отношений* (Referate despre istoria relațiilor ruso-bizantine), Academia de Studii a U.R.S.S., Institutul de Istorie, Moscova, Editura de Studii a Academiei U.R.S.S., 1956, pp. 375-376.

17 Иван Егорович Забелин, *Домашняя жизнь русских царей*, Эксмо-Пресс, 2005, p. 34.

18 Prof. Teodor M. Popescu, „Autocefalia Bisericii Ruse. Câteva considerațiuni asupra faptului de la 1448”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an LXVI (1948), nr. 5-8, p. 303.

19 Diac. lect. Ioan Pulpea, „Bisericile Ortodoxe, cu specială privire asupra Bisericii Ortodoxe Ruse”, în *Studii Teologice*, an I (1949), nr. 1-2, p. 82.

20 Ioan al IV-lea (1164-1166) a purtat titlul de „Mitropolit al Kievului și al tuturor rușilor”, iar Chiril al II-lea (1242-1281) „Mitropolit al întregii Rusii” (Pr. prof. dr. Viorel Ioniță (coord.), *Istoria bisericească universală*, vol. II, București, Editura Basilica, 2021, pp. 296, 298).

21 Pr. Prof. Ioan Rămureanu, Pr. Prof. Milan Șesan, Pr. Prof. Teodor Bodogae, *Istoria bisericească universală*, vol. II, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1993, p. 49.

în jurul orașului Halici, atestat documentar în anul 891, în anul 1199 ținutul Galiției s-a unit cu ținutul Vladimir sau Volinia, teritorii cunoscute în Evul Mediu și sub numele de Rutenia). La începutul secolului al XII-lea s-a înființat episcopia de Halici.

Deși Mitropolia Kievului s-a mutat în Vladimir, apoi Moscova (menționată pentru prima oară în anul 1147, al cărei fondator este considerat marele cneaz Iuri I (1149-1151/1155-1157), mitropoliții au continuat să poarte vechea lor titulatură. În anul 1299 mitropolitul grec Maxim (1283-1305) și-a stabilit definitiv reședința în orașul Vladimir. Succesorul său, mitropolitul Petru (1308-1326), a avut reședința la Moscova, începând cu anul 1325, unde a construit o catedrală, fără a renunța la jurisdicția asupra Kievului și Vladimirului. Încă din 1461, după moartea mitropolitului Iona (1448-1461), poporul rus avea două mitropolii, una la Moscova și alta la Kiev²².

În cinstea victoriei decisive împotriva pecenegilor din 1036, Iaroslav I Vladimirovici cel Înțelept (1019-1054), fiul lui Vladimir, „domnia lui fiind considerată apogeul statului kievean”²³, a ridicat, după modelul din Constantinopol, catedrala „Sfânta Sofia” din Kiev, situată în vecinătatea reședinței principale, începută în anul 1037. De asemenea, a încurajat traducerea cărților din greacă în slavonă, a pus bazele unui calendar ortodox²⁴

Încă din secolul al XII-lea, statul unitar rus s-a împărțit în mai multe principate independente, iar părți ale pământului rusesc au început să fie numite după numele regiunilor respective și anume: Rusia Mare (Moscova – velicoruși), Rusia Mică (Kievul și Galiția – maloruși, care a primit numele de Ucraina = la margine, teritoriu de graniță, din u = lângă și krai = regat, ținut – fiindcă în momentul invaziei tătare din secolul al XIII-lea se afla în zona de frontieră a Rusiei medievale) și Rusia Albă (Smolensk –

---

22 Prof. Eusevie Popovici, *Istoria bisericească*, vol. II, trad. de Athanasie, Episcopul Râmnicului Noului Severin și Gherasim, Episcopul Eparhiei Argeșului, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1901, p. 419: „Biserica rusească s-a despărțit (1354) în două mitropolii, una a Rusiei mari sau Rusia proprie cu reședința în Moscova și una a Rusiei mici sau rutenă...având reședința în Chiev. În anul 1380 ambele mitropolii se uniră iarăși, dar în 1415 s-au despărțit a doua oară, după aceea în 1419 s-au nit din nou, dar în fine la 1461 s-au despărțit a treia oară și de astă dată definitiv”.

23 Nicholas V. Riasanovsky, *O istorie a Rusiei*, trad. de Areta Voroniuc, Iași, Editura Institutul European, 2001, p. 48.

24 Șt. N. Popa, *Rușii: istoria culturii și civilizației*, p. 17.

bieloruși)²⁵. Desprinzându-se din marele principat al Kievului, principatul Galiției a devenit independent din 1141, sporindu-și teritoriul în 1198 cu cel al principatului Voliniei²⁶.

Perioada de apogeu cultural a Kievului s-a înregistrat cu puțin înainte de invazia tătaro-mongolă. În 1239, tătarii (mongolii) conduși de Batu cuceresc cnezatele din Rusia de sud, iar Kievul este distrus în 1240²⁷. Astfel, „vocația europeană a Rusiei a fost întreruptă brusc de invazia mongolă (1240) ce a izolat Rusia de Europa pentru mai multe veacuri”²⁸. Domniitorii ruși se recunoșteu supuși ai mongolilor și plăteau tribut. „În schimbul pomenirii hanului de către preoții ruși, în rugăciunile lor, mongolii au scutit Biserica de impozite. În mare, ca urmare a acestei concesi, Biserica a devenit cel mai mare proprietar de pământ și deținător de averi de pe întregul teritoriu locuit de ruși”²⁹.

Principatul Galiției a trăit o epocă de prosperitate până în secolul al XIV-lea, când a început să fie cucerit de regele polon Cazimir cel Mare (1333-1370), care a alipit Poloniei în 1349 cnezatele de Halici și Lvov, iar în anul 1387 acesta a reușit să ocupe toată Malorusia³⁰. După 1240 a devenit moștenitorul politic, cultural și religios al statului kievean, supus de tătari. În 1303-1305, printr-un hrisov al Împăratului bizantin Andronic

---

25 Prof. dr. Augustin Deac, *Din istoria Ucrainei – „Țara de margine”*, București, Editura Europa Nova, 2001, p. 108.

26 Pr. prof. Liviu Stan, „Acțiunea papală și replica ortodoxă. Lupta de veacuri a Ortodoxiei slave împotriva expansiunii papale în Răsăritul Europei și triumful acestei lupte”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an LXX (1952), nr. 4-5, p. 178.

27 Marcel D. Popa (coord.), *Dicționar enciclopedic*, vol. III, București, Editura Enciclopedică, 1999, p. 414. „Orașul Kiev, veche și glorioasă capitală a Rusiei, a fost jefuit în mai multe rânduri de mongoli, redus la starea de sat șubrezit” (Jean Meyendorf, *Biserica Ortodoxă ieri și azi*, trad. de Cătălin Lazurca, București, Editura Anastasia, 1996, p. 87). N. V. Riasanovsky, *O istorie a Rusiei*, p. 85.

28 J. Meyendorf, *Biserica Ortodoxă ieri și azi*, p. 87. În general, mongolii au fost toleranți în privința religiei și au lăsat Bisericii toate privilegiile de care se bucura în vechiul Imperiu kievean. Au avut loc însă și evenimente când rușii au fost conduși la martiriu pentru credința lor: hani, care cereau principilor săvârșirea unor ritualuri păgâne în timpul investiturii lor la Hoarda de Aur (în apropiere de Astrahan), i-au martirizat pe Sfântul Mihail din Cernigov, prietenul său Teodor și pe Sfântul Roman din Riazan pentru refuzul de a săvârși aceste ritualuri (p. 88).

29 Martyn Rady, *Țarii, Rusia, Polonia și Ucraina*, trad. de Radu Săndulescu, București, Editura ALL, 2002, p. 14.

30 Pr. prof. L. Stan, *Acțiunea papală și replica ortodoxă*, p. 178.

II Paleologul (1282-1328) Episcopia Haliciului, înființată la începutul secolului al XII-lea (1134), a fost ridicată la rang de Mitropolie, având sub jurisdicție eparhiile din vest: Vladimir (înființată în 1085), Peremise (Przemysl), Luțk, Turov (înființată în 1088) și Helm. După 1328, Halicul ajunge din nou episcopie sufragănă Mitropoliei Kievului. După 1341 scaunul de Halici a fost ridicat din nou la rangul de Mitropolie de Patriarhul ecumenic Ioan XIV Kalekas (1334-1347), dar din 1347 este din nou episcopie. Prin actul din mai 1371, în urma cererii regelui Cazimir cel Mare al Poloniei, Patriarhul ecumenic Filotei Kokkinos (1353-1354/1364-1376) aprobă reînființarea Mitropoliei Haliciului, fiindu-i supuse patru eparhii³¹, printre care și Przemysl, unde în anul 1354 este amintit Episcopul Chiril Românul³². Primul mitropolit al Moldovei, recunoscut oficial în 1401 de Patriarhia ecumenică, Iosif I Mușat (cca. 1387-1415), a fost hirotonit la Halici, în 1375, de Mitropolitul Antonie al Haliciului (1371-1375). „Sub jurisdicția Episcopiei și mai apoi a Mitropoliei din Halici au stat și ortodocșii ruși din Ungaria de Nord, și, o vreme, chiar și românii din aceeași parte și din Moldova”³³. În 1414, regale Wladislaw al II-lea Iagiello (1386-1434) „a desființat Mitropolia Ortodoxă a Haliciului și a înlocuit ierarhia ortodoxă cu episcopi latini, înființând arhiepiscopia latină de la Lvov (în biserica luată de la ortodocși), cu scaune sufragane la Peremisl (unde biserica ortodoxă a fost dărâmată), Cholm, Kamenîța, Vladimir, Kiev și Siret (Moldova)”³⁴.

În anul 1540 sediul eparhiei de Galiția a fost mutat de la Halici la Lvov.

Prin anii 1319-1320, provincia Volinia a fost ocupată de Lituania care a luat atunci și o mare parte din Ucraina (regiuni din bazinele Nistrului și Niprului) împreună cu Kievul³⁵ (1365), după bătălia de pe Râul

31 Pr. Prof. I. Rămureanu et al., *Istoria Bisericească Universală*, vol. II, p. 50. Pr. prof. dr. V. Ioniță (coord.), *Istoria bisericească universală*, vol. II, p. 676.

32 Pr. T. Bodogae, *Din istoria Bisericii Ortodoxe de acum 300 de ani. Sinodul de la Iași*, Sibiu, 1943, p. 123

33 Pr. prof. L. Stan, *Acțiunea papală și replica ortodoxă*, p. 182.

34 Diac. Ioan I. Ică jr., *Schitul Mare din Pocuția – „veriga lipsă” sau un capitol uitat din istoria spiritualității răsăritene în Isihasm și viață monahală la Schitul Mare Maniava din Pocuția în secolul XVII. Viața Cuviosului Iov, Testamentul lui Teodosie, Regula Schitulețului*, trad. de Diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 2004, p. 21.

35 Francis Dvornik, *Slavii în istoria și civilizația europeană*, trad. de Diana Stanciu, București, Editura All Educational, 2001, pp. 191-192.

Irpen, când Olgerd, cneazul Lituaniei (1345-1377), îi înfrânge pe tătari. Până atunci, creștinii ortodocși din sudul Rusiei, ocupată de tătari, se aflau sub jurisdicția canonică a Moscovei, noua reședință a mitropolitului de Kiev. În statul lituanian ortodocșii s-au bucurat multă vreme de o toleranță religioasă deplină. În anul 1415, Grigorie Țamblac (1415-1419) devine Mitropolit al Kievului și al întregii Lituanii, nerecunoscut de Constantinopol și Moscova, având sufragani 8 episcopi ortodocși ruteni.

Bielorusia a fost inclusă în statul lituanian din 1372 parțial și din 1404 în întregime³⁶.

După acceptarea Uniunii de la Krewo din 1386, Marele Ducat al Lituaniei a făcut parte dintr-o uniune personală cu Regatul Poloniei, prin căsătoria principelui lituanian Wladislaw Jagiello cu principesa poloneză Hedwiga.

Trebuie să amintim aici că încă de pe la începutul secolului al XV-lea candidații la preoție ucraineni din Polonia veneau să fie hirotoniți în Moldova. Regele Sigismund I al Poloniei (1506-1548) scria în 2 aprilie 1511 arhiepiscopului de Lvov, Jan Wilczek, că pe viitor interzice preoților ucraineni să se mai hirotonească în Moldova, ca fiind împotriva intereselor statului. Altfel vor fi pedepsiți cu moartea³⁷.

La 1 iulie 1569 a fost semnat la Lublin un pact și a fost creat un stat unic, Uniunea Polono-Lituaniană (*Regnum Serenissimum Poloniae*). Întinsele teritorii de la Marea Baltică la Marea Neagră au fost alipite Poloniei. Acestei teritorii erau locuite de ucrainieni și ruși albi. Polonia voia ca în aceste teritorii să întărească catolicismul. Totuși, Ortodoxia era puternică: în 1539 se înființase Episcopia ortodoxă la Lvov, iar în marile orașe (Kiev, Lvov, Halici, Vilna) s-au întemeiat „frății ortodoxe” (*bratstva*) pentru apărarea Ortodoxiei. Pe de altă parte și propaganda iezuită (aceștia stabilin-

---

36 Pr. prof. L. Stan, *Acțiunea papală și replica ortodoxă*, p. 181.

37 Tr. Ionescu-Nișcov, „Din istoria relațiilor moldo-ucrainene în prima jumătate a secolului al XVII-lea”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an LXXXIII (1965), nr. 11-12, p. 1095, E. Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II, partea a III-a, București, 1892, p. 15. N. Iorga, *Chestia rutenească în Bucovina* în *Revista istorică*, an I (1915), nr. 3, p. 47: „popii rutenilor pentru a se hirotonisi în legea sacră, cum cred ei, obișnuiesc a se duce în Moldova și în alte părți străine, așa încât adesea pot să vorbească dușmanilor despre lucrurile și starea regatului și să trădeze situația țării...hirotonisirea să se facă numai la vlădicii care locuiesc în regat, cei ce vor face altfel vor fi pedepsiți...cu degradarea din cler și chiar cu pierderea capului”.

du-se în Polonia în 1564) era foarte puternică, fiind încurajată de regele Sigismund al III-lea Vasa al Poloniei (1587-1632) care pierduse coroana Suediei în favoarea protestanților și dorea întărirea elementului catolic.

Organizarea bisericească din regatul polon era următoarea: Mitropolia Kievului îi avea în jurisdicție pe credincioșii din întregul regat și până la 10 episcopi sufragani (șapte în Marele Ducat al Lituaniei și trei în teritoriile rutene ale regatului Poloniei), mănăstiri și frații ortodoxe în orașele importante.

Regele Sigismund a cerut episcopilor ortodocși de sub stăpânirea sa să se unească cu Roma, promițându-le în schimb deplină egalitate cu episcopii catolici care ocupau poziții privilegiate și erau membri ai senatului³⁸. Ortodocșii au fost lipsiți de orice drept civil, fiind considerați iobagi, numiți chlopi = țăranoi și ironizați pentru credința lor.

Într-un sinod ținut la Brest între 20-24 iunie 1590 a fost discutată situația grea a Ortodoxiei. Episcopul Chiril Terlecki a declarat că vede ieșirea din această stare doar printr-o stânsă legătură cu Biserica romano-catolică, în spiritul sinodului florentin. Patru dintre episcopii prezenți au făcut, la sfârșitul sinodului, o declarație de supunere față de papă³⁹.

Spre sfârșitul anului 1595, Episcopii Chiril Terlecki de Luțk (1585-1607) și Adam (Ipatie) Pociei de Polock (1593-1599) au călătorit la Roma pentru realizarea unirii și la 23 decembrie au făcut acest lucru prin recunoașterea primatului papal și prin sărutarea pantofului papei⁴⁰.

În anul 1595 s-a emis Bula unionis sau *Magnus Dominus*, care prin promisiunile și asigurările cuprinse au reușit să amăgească o parte din cler și nobilimea ortodoxă⁴¹.

Pentru a se pune capăt disensiunilor apărute, atât regele cât și nobilimea antiunionistă au cerut mitropolitului de Kiev să convoace la Brest

---

38 Aurel Jivi, „Din istoria Uniatismlui și a revenirilor la Ortodoxie”, în *Revista Teologică*, an I (1991), nr. 3, p. 14.

39 *Ibidem*.

40 *Ibidem*.

41 Liviu Stan, *Acțiunea papală și replica ortodoxă*, p. 186. Tot sub presiunile nobilimii catolice s-a făcut și unirea cu Roma a rutenilor din Ucraina subcarpatică în sinoadele de la Ujhorod din 24 aprilie 1649 și 15 ianuarie 1652 și în sinodul de la Munkacs din 1690-1691 (încă din anul 1646, episcopul ortodox al Munkacsului și Maramureșului, Vasile Tarasovici (1633-1640/1641-1643/1646-1648) a acceptat unirea cu Roma papală) (Pr. prof. dr. Vasile Muntean, *Istoria creștină generală*, vol. II, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2008, pp. 229, 232).

un mare sinod. Sinodul s-a întrunit în 1596, dar îndată după începerea lucrărilor s-a împărțit în două⁴². Proclamarea solemnă a unirii s-a făcut la Brest-Litovsk între 16-20 octombrie 1596, la care predica festivă a fost rostită de iezuitul Petru Skarga. Antiunioniștii au ținut un sinod paralel, la care au fost prezenți episcopii Ghedeon Balaban al Lvovului, exarhul Patriarhului Meletie Pigas al Constantinopolului (1597-1598) pentru rușii ortodocși din ținuturile apusene și Mihail Kopitanski al Przemyslului, Nichifor Cantacuzino, exarhul Patriarhiei Ecumenice și Kiril Lukaris, exarhul Patriarhiei Alexandriei⁴³, trimis de Patriarhul Meletie Pigas – unchiul său, precum și peste 200 de preoți și călugări.

Regele Sigismund, la îndemnul iezuiților, a desființat toate episcopiile ortodoxe și în locul lor a înființat o mitropolie și patru episcopii unite⁴⁴. Mulți episcopi ortodocși (6 din cei opt⁴⁵, inclusiv mitropolitul Mihail Ragoza, de frică să nu-și piardă scaunele au semnat unirea, alăturându-li-se puțini clerici, dar credincioșii au opus rezistență. Îmbunătățirea stării Bisericii în statul polonez nu s-a realizat niciodată. „O minoritate a vârfurilor societății, împreună cu clerul superior, îmbrățișează uniația pentru a-și menține pozițiile de clasă în lăuntrul statului polon, iar marea masa a poporului, târgoveții, meseriașii și țăranii, rămâne fidelă tradițiilor ortodoxe”⁴⁶. Renunțarea la credința ortodoxă presupunea și renunțarea la identitatea etnică, iar lupta pentru păstrarea credinței ortodoxe devenise lupta pentru păstrarea etniei, a identității culturale și de limbă, căci se urmărea asimilarea completă. Regiunile care au aderat la Biserica greco-catolică au fost în special Galiția, Podolia și Volinia. A fost „cel mai puternic grup catolic de rit oriental”⁴⁷ din sânul Bisericii catolice.

În anul 1609, pentru a întări uniația, regele Sigismund a dat un edict care prevedea că cei care au protestat în Dietă împotriva uniației, pierd bise-

---

42 Liviu Stan, *Acțiunea papală și replica ortodoxă*, p. 186.

43 Aurel Jivi, *Din istoria Uniatismului*, p. 14.

44 Diac. Ioan I. Ică, „Mărturisirea de credință a lui Mitrofan Kritopulos. Însemnătatea ei istorică, dogmatică și ecumenică”, în *Mitropolia Ardealului*, an XVIII (1973) nr. 3-4, p. 311.

45 Cele 8 eparhii din Rusia Mică, dinainte de Unirea de la Brest erau: Kiev, Lvov, Przemysl, Vladimir, Luțk, Chelm, Pinsk, Poloțk.

46 Tr. Ionescu-Nișcov, *Din istoria relațiilor moldo-ucrainene în prima jumătate a secolului al XVII-lea*, p. 1083.

47 Ludwig Hertling S. J., *Istoria Bisericii*, trad. de pr. prof. Emil Dumea, Iași, Editura Ars Longa, 1998, p. 406.

ricile. Astfel 12 biserici ortodoxe din Vilna au devenit catolice. La începutul arhipăstoririi lui Petru Movilă, în Rusia Mică existau următoarele eparhii unite: o mitropolie la Lvov, o arhiepiscopie la Poloțk și patru episcopii la Vladimir, Pinsk, Chelm și Smolensk.

Iezuiții au înființat mai multe colegii iezuite în Lvov, Camenița, Bar și tipografia în care au editat scrieri catolice cu caracter catehetic.

În anul 1648, Bogdan Zinovi Mihailovici Hmelnițki a condus cea mai mare răscoală a cazacilor⁴⁸ împotriva Uniunii Polono-Lituaniene, un adevărat război de eliberare de sub dominația polonă. Pe 8 ianuarie 1654, s-a realizat unirea Ucrainei cu Rusia, proclamată de Rada de la Pereiaslav. Teritoriul Ucrainei de pe malul stâng al Niprului a fost integrat în Imperiul Rus, sub forma Hatmanatului Cazac. „Abia după ce politica de catolicizare a Poloniei, politică ce va duce la însăși desființarea statului polon, va sili pe ucraineni și pe cazaci să ceară anexarea la Imperiul moscovit, abia atunci țarul tuturor Rusiilor își va lua în serios rolul de protector al popoarelor ortodoxe. Prima jumătate a veacului XVII este însă epoca de aur a Bisericii și a poporului rutean, epocă ce-și va revărsa binefacerile ei culturale și spirituale, datorită intermediului român, peste întreaga Ortodoxia atât de oropsită a vremurilor acelora”⁴⁹. După 1654 un mare număr de teologi ortodocși ucrainieni, de formație movileană s-au stabilit la Moscova.

În perioada 1654-1667 are loc războiul ruso-polonez. Prin Pacea de la Andrussovo (30 ianuarie 1667), regele Poloniei, Ioan (Jan) II Cazimir (1648-1668), recunoaște alipirea Ucrainei răsăritene la Rusia (Smolenskul, Kievul, Severia și Cernigovia), iar Ucraina apuseană și Bielorusia revin Poloniei. Mai târziu, regimul țarist a dus o politică de rusificare a teritoriilor ucrainene. În anul 1686, după îndelungi negocieri ale Patriatului Ioachim Savelov al Moscovei (1674-1690) cu Patriarhul Constantinopolului, Dionisie al IV-lea (1671-1673/1676-1679/1682-1684/1686-1687/1693-1694), Mitropolia Kievului – care-l avea în frunte pe Mitropolitul Ghedeon Sviatopolk Cetvertinski (1685-1690) – simbol al autocefaliei Bisericii Ortodoxe din Ucraina a fost integrată în Patriarhia Rusă, subordonată Mos-

---

48 Membri ai unei comunități militare autonome care s-a așezat pe teritoriile de margine ale statelor rus și polono-lituanian, unde, în schimbul unor privilegii, erau obligați să apere țara împotriva invaziilor.

49 Pr. dr. Teodor Bodogae, „Petru Movilă și Sinodul de la Iași (1642)”, în *Revista Teologică*, an XXXII (1942), nr. 9-10, p. 388.

covei. În 1722 devine una dintre diocesele obișnuite ale Patriarhiei Moscovei, cu rangul de arhiepiscopie, fiind restabilită ca Mitropolie în 1797.

Prin împărțirile Poloniei din 1772 (când fostul teritoriu al principatului Poloțk a intrat în componența Imperiului Rus), 1793 și 1795 între Prusia, Austria și Rusia, ucrainenii, bielorușii și rutenii ajunși în componența Rusiei, s-au putut întoarce la Ortodoxie, dar cei din Galiția, intrați din 1772 în Imperiul Austriac au fost forțați să rămână în uniție. Întreaga Galiție a intrat în componența Uniunii Sovietice (R. S. S. Ucraineană) în 1944, iar în 1946 clerul și credincioșii greco-catolici au revenit la Ortodoxie.

Sfântul Mitropolit Petru Movilă s-a născut în ziua de 21 decembrie 1596, în orașul Suceava, vechea capitală a Moldovei⁵⁰, într-una dintre marile familii boierești din Moldova. Era al patrulea fiu al lui Simeon Movilă și al doamnei Margareta. A învățat la Suceava, în casa părinților săi cu profesori veniți de la Frăția Ortodoxă din Lvov. După asasinarea tatălui său, familia lui Petru Movilă s-a așezat definitiv în Polonia (la Zolkiew). Și-a continuat studiile la Colegiul Frăției Ortodoxe din Lvov. A studiat și la Academia Zamoiska (Hippaeum Zamoscianum) din Lvov. După terminarea studiilor, Petru a primit indigenatul, sau dreptul de cetățean polon și după obiceiul vremii, ca fiu de nobil, a trebuit să urmeze studiile militare. Renunță curând la cariera militară, retrăgându-se în partea de est a Regatului Poloniei, unde își cumpără o casă și ceva pământ la Rubejovka, nu departe de Kiev. A fost tuns în monahism la Lavra Pecerska în anul 1627. În 16 septembrie a aceluiași an, 1627, la vârsta de 31 de ani, a fost ales, în unanimitate, la Dieta provincială din Jitomir, convocată din inițiativa conducerii Lavrei Pecerska, egumen al mănăstirii care depindea direct de Patriarhul Constantinopolului. „Tot clerul și mireni i-au ales arhimandrit al Lavrei Pecerska din Kiev pe nobilul Petru Movilă, prinț al Țării Moldovei, persoană foarte vestită”⁵¹.

Ca reprezentant al mitropolitului din Kiev Iov Borețki a strâns în jurul său numeroși nobili polonezi din Dietă (ortodocși ruteni⁵² și calvini

---

50 Mitropolit Nestor Vornicescu, „Sfântul Petru Movilă. Monografie hagiografică”, în vol. *Sinodul de la Iași și Sfântul Petru Movilă*, Iași, Editura Trinitas, 2002, p. 93.

51 Сергхей Т. Голубев, *Киевский Митрополит Петр Могила с его сподвижник*, I, Киев, 1883, p. 556.

52 „În Seimul prealabil, Petru Movilă nu a fost numai deputatul cel mai de seamă din partea clerului, ci și un adevărat organizator și conducător al tuturor deputaților din Seim,

lituanieni), reușind să impună alegerea, la 13 noiembrie 1632, regelui Vladislav al IV-lea Vasa (1632-1648). Pentru a se opune catolicilor și uniaților, prelatul ortodox propune o alianță politică protestanților (nobilului lituanian de confesiune calvină Cristofor Radziwil), care, ca și ortodocșii, erau oprimați și lipsiți de multe drepturi cetățenești și confesionale⁵³. Calvinismul a fost introdus în Polonia încă de la jumătatea veacului al XVI-lea... el a fost primit acolo de cele mai însemnate familii nobile, și mai ales în Lituania. Cel dintâi dintre nobilii poloni care a primit calvinismul, pe la 1553, a fost cneazul Nicolae Radziwil, poreclit Negrul⁵⁴. Astfel, ortodocșii și protestanții au înaintat Dietei cerințele lor formulate în 14 puncte *Puncta dissentium de religione*.

Vladislav s-a văzut astfel obligat să recunoască unele dintre vechile drepturi⁵⁵ ale ortodocșilor din regatul său, prin așa numitele articole de împăcare (*Articula de pacificatione* sau *Pacta conventa*) dintre ortodocși și uniți, emise la 1 noiembrie 1632:

- libertatea de cult a ortodocșilor,
- recunoașterea legală a Mitropoliei Kievului cu patru eparhii sufragane: Lvov (singura menținută fără întrerupere), Luțk, Przemysl și Mstislav. Ierarhia ortodoxă fusese restabilită în Ucraina de către Patriarhul Teofan III al Ierusalimului (1608-1644) încă în anul 1620, hirotonind, împreună cu Arsenie, exarhul Patriarhului Timotei al Constantinopolului (1612-1620) și de Teofil, Exarhul Patriarhului Chiril Lukaris șase episcopi ortodocși și un nou mitropolit (Iov Borețki), în locul celor care

---

de confesiune ortodoxă" (Mitropolit Nicolae Krutički, „Petru Movilă Mitropolitul Kievului”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an LXXII (1954), nr. 9, p. 913).

53 În 12 mai 1632 îi scria acestui nobil: „în calitate de arhimandrit, deținând un rol ierarhic de frunte, hotărât fiind, din dragoste față de Biserica Mamă Ortodoxă, să lupt pentru drepturile ei, mă adresez Dumneavoastră și vă rog ca pe un prieten și bun ocrotitor să vă alăturați mișcării comune a creștinilor ortodocși, ca să recuperăm ceea ce ni s-a luat cu de-a sila. Cu adevărat a bătut ceasul și noi, obidiții, trebuie să recuperăm ceea ce ne aparține. Se cere doar unitate și încuviințare, aici și acum, nu e timpul să mai tărgănăm!” (*Arheologiceski sbornik dokumentov, otnosiașchisia k severo-zapadnoi Rosii*, t. VII, nr. 64 apud Vlad Chiriac, prefață la Petru Movilă, *Împăcarea Bisericii Ortodoxe*, trad. Ștefan Lupan, ediție îngrijită, prefațată și adnotată de Vlad Chiriac, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 9).

54 Melchisedec Ștefănescu, Episcopul Romanului, *Biserica Ortodoxă în luptă cu Protestantismul în special cu calvinismul în veacul al XVII-lea și cele două sinoade din Moldova contra calvinilor*, Iași, Editura Doxologia, 2020, p. 60.

55 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Om-Demnitare-Libertate*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2019, pp. 201-208.

primiseră unirea cu Roma, dar autoritățile polone considerau Mitropolia ilegală,

- dreptul de a avea biserici, tipografii, spitale,
- menținerea frățiilor ortodoxe,
- restituirea tuturor bisericilor din Kiev răpite de uniți,
- dreptul pentru credincioșii ortodocși de a dobândi orice demnități de stat.

Aceste recunoașteri au fost incluse, la insistențele lui Petru Movilă, în Constituțiile Poloniei din anii 1641 și 1647. „Sub conducerea sa, ortodocșii au încetat să se mai țină deoparte de viața politică poloneză și au început să lupte, în dietele nobilimii, pentru libertățile lor”⁵⁶.

Datorită vredniciei de care a dat dovadă în scaunul de arhimandrit al Lavrei Pecerska, Petru Movilă a fost ales în 3 noiembrie 1632, în unanimitate (49 de nobili ucraineni, deputați ai Seimului electoral⁵⁷), în scaunul de Arhiepiscop și Mitropolit al Kievului, al Galației (Haliciului) și a toată Rusia (prin „Rusia” sau „Rusia Mică” trebuie să înțelegem teritoriile ucrainene și bieloruse care făceau parte în acea perioadă din Regatul Poloniei⁵⁸). „Biserica Ortodoxă se îmbărbătă cu atât mai mult, cu cât cu venirea la guvern a lui Vladislav și mitropolia ortodoxă din Chiev căpătă un mitropolit excelent, pe Petru Mogilă, fiu de domn al Moldovei, bărbat cu cultură teologică și filosofică din străinătate”⁵⁹.

Mitropolitul Petru Movilă a înființat tipografii la Kiev și Lvov pentru a revigora cultura ortodoxă din Rusia Mică, tipărind numeroase cărți de slujbă, de învățătură, de apologie ortodoxă, precum și traduceri ale Sfinților Părinți. Se cunosc aproape 50 de tipărituri, scoase de sub tipar cu

56 P. P. Panaitescu, „Influența operei lui Petru Movilă, Arhiepiscop al Kievului, în Principatele Române”, în vol. *Petru Movilă – Studii*, ediție îngrijită, postfață, note și comentarii de Stefan Gorovei și Maria Magdalena Szekely, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 12.

57 În urma unui decret al regelui Cazimir al IV-lea Jagiello (1447-1492), începând cu anul 1480, alegerea mitropoliților se făcea cu participarea laicilor, fiind nesocotită tradiția canonică ortodoxă (Pr. prof. dr. V. Ioniță (coord.), *Istoria bisericească universală*, vol. II, p. 677).

58 „În sec. al XVII-lea ucrainenii și bielorușii își ziceau ruși, iar teritoriile pe care locuiau le numeau pământ rusesc, limbii lor îi ziceau rusă. Statul rus cu centrul la Moscova era numit Moscovit, iar locuitorii lui – moscali” (Gheorghe Bobână, *Petru Movilă, profilul unui destin*, Chișinău, Editura Știința, 1996, p. 100, nota 81).

59 Prof. E. Popovici, *Istoria bisericească*, vol. II, p. 447.

îngrijirea directă a Mitropolitului Petru Movilă, unele fiind lucrate de el însuși⁶⁰, altele de către ucenicii săi, dar toate purtând în prefață cuvântul său de binecuvântare.

Trebuie subliniat că organizând o puternică rezistență antiunionistă, „Mitropolitul Petru Movilă a intrat în istorie ca unul care... a oprit procesul de deznaționalizare și catolicizare a Ucrainei și Bielorusiei de azi... El a lovit în inima propagandei iezuiților, folosind aceleași mijloace, pe care le foloseau aceștia cu ajutorul din plin al puterii feudale poloneze, romano-catolice: instituții de cultură ortodoxă la nivelul cel mai înalt, pentru formarea unui cler ortodox la înălțimea celui romano-catolic, de care să beneficieze și fiii Bisericilor Ortodoxe vecine, și reorganizarea pricepută, care să difuzeze cartea ortodoxă pretutindeni. Concret a răspuns colegiilor iezuite din Lvov, Camenița (1608) și din Bar (1638), prin înființarea unui colegiu ortodox pe când era starețul Lavrei Pecerska, și apoi ca mitropolit, prin înființarea primei universități ortodoxe la Kiev, cu limbile de predare latina și polona și înzestrată cu cei mai aleși profesori ai vremii, în același timp a reorganizat și ajutat tipografiile⁶¹. După proclamarea Unirii de la Brest-Litovsk, toți arhimandriții Lavrei Pecerska, împreună cu obștea, au apărat cu dârzenie credința ortodoxă, cucerindu-și binemeritat numele de „piloni ai Ortodoxiei”, însă nici unul dintre ei nu a avut o influență atât de mare asupra evenimentelor din istoria Bisericii Ruse Apusene așa cum a avut-o Sfântul Petru Movilă. „Renumit prin sorgința sa, puternic datorită legăturilor cu preamăriții aristocrați polonezi și rușii din Apus, net superior contemporanilor săi prin erudiție și gradul de instruire, Movilă întrunea multe calități, care i-au asigurat reușita lucrărilor”⁶².

În calitate de Mitropolit al Kievului, Petru Movilă a participat la aproape toate Seimurile Coroanei, demascând de la tribuna acestora toate cazurile serioase de persecuții împotriva ucrainenilor ortodocși⁶³.

Sub raport edilitar, acest mare Ierarh a restaurat Catedrala „Sfânta Sofia” din Kiev. Lucrările au fost finalizate în anul 1640) și cele două

---

60 Pr. Dr. Paul Mihail, „Considerații asupra scrierilor și activității Mitropolitului Petru Movilă și completări bibliografice”, în *Mitropolia Ardealului*, an XXXII (1987), nr. 6, p. 73.

61 Pr. prof. D. Stăniloae, Prof. N. Chițescu, Pr. prof. Isidor Todoran, Lect. I. Ică, Diac. asist. I. Bria, „Teologia Dogmatică în Biserica Ortodoxă Română în trecut și azi”, în *Orthodoxia*, an XXIII (1971), nr. 3, p. 317.

62 C. T. Голубев, *Киевский Митрополит Петр Могила*, I, p. 6.

63 Mitropolit Nicolae Krutički, *Petru Movilă Mitropolitul Kievului*, p. 916.

mănăstiri care depindeau de ea: Vădubički (înălțată în secolul al XI-lea)⁶⁴ și Pustâno-Nicolaevsk – restituite atunci de uniți ortodocșilor, a reînnoit biserica mare a Lavrei Pecerska (Uspenia), a restaurat din temelie biserica Spassky, ctitorită de Cneazul Vladimir situată în parcul Berestovo, după ce o cumpărase „în schimbul a două sate și o moșie de-a Lavrei”⁶⁵ de la uniți în 1644 (monument de arhitectură din secolul al XII-lea). Alte biserici ridicate din ruină: „Deseatina” (a „zecea”, deoarece Vladimir cel Mare hotărâse să dea a zecea parte din veniturile sale pentru întreținerea ei. Biserica aceasta a fost construită în anul 996 și distrusă în anul 1240 de tătari. Pe la sfârșitul secolului al XV-lea pe locul ei a fost înălțată biserica „Sfântul Nicolae”. Petru Movilă în anul 1633 recuperând-o de la uniți a început să o restaureze, străduindu-se să păstreze intacte vechile fresce.

În timpul păstoririi sale s-au ridicat câteva spitale și azile, punându-se bazele unor noi frății ortodoxe⁶⁶. Prin grija lui, au fost canonizați 69 de sfinți în anul 1643, când li se vor fixa și zilele de pomenire⁶⁷.

În privința relațiilor cu catolicii, el a adoptat o politică pacifistă. Personal, Petru Movilă a cultivat bune relații cu protestanții și catolicii, „într-o anumită măsură am putea vorbi chiar de prietenii mari ale lui Petru cu destui catolici, câștigați prin înrudire... În orice caz, el s-a făcut tuturor toate și a salvat Biserica sa de toate primejdiile”⁶⁸. Janusz Radziwill, deși era

---

64 Petru Movilă dăruiește acestei mănăstiri un *Slujebnic* (ediția din 1629) pe care scrie următoarea dedicație: „Această Liturghie, întru mărirea și cinstea Domnului Dumnezeu celui în Sfânta Treime mărit și întru iertarea păcatelor și întru pomenirea sa și a părinților săi este dată la biserica cu hramul Minunile Sfântului Marelui Voievod Mihail în Mănăstirea Vădubički de lângă Kiev, de Preasfințitul Arhiepiscop Mitropolit al Kievului, Galiției și întegii Rusii, arhimandrit al Lavrei Pecerska, ctitor-ziditor și înnoitor al acesti sfinte mănăstiri Vădubički după pustiirea și dărâmare ei desăvârșită de către renegații numiți uniți... În anul 1636, luna noiembrie, în 23 de zile, Petru Movilă Arhiepiscop Mitropolit al Kievului cu mâna proprie (С. Т. Голубев, *Киевский Митрополит Петр Могила*, II, p. 459. Tot acestei mănăstiri i-a dăruit 500 de, o cuce de aur, în 27 mai 1627, un potir și un disc în 13 ianuarie 1636 și o Evanghelie în 27 mai 1641 (С. Т. ГОЛУБЕВ, *Киевский Митрополит Петр Могила*, II, pp. 458-459).

65 Nicolae Dabija, *Petru Movilă ctitorul*, în Nicolae Dabija, *Pe urmele lui Orfeu. Eseuri*, ed. a II-a, Chișinău, Editura Hyperion, 1990, p. 52.

66 Pr. prof. dr. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, ed. a II-a, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994, p. 36.

67 Pr. P. Mihail, *Considerații asupra scrierilor și activității mitropolitului Petru Movilă*, p. 76.

68 Pr. dr. T. Bodogae, *Petru Movilă și Sinodul de la Iași (1642)*, pp. 393-394.

protestant, a sprijinit constant în dieta Poloniei atât Biserica Ortodoxă, în general, cât și pe Mitropolitul Petru Movilă, în particular, împotriva acțiunilor discriminatorii promovate de catolici⁶⁹. „Este o greșeală a-l considera pe Petru Movilă pro-catolic sau filo-protestant. Chiar dacă a avut prieteni atât într-o parte cât și în cealaltă, chiat dacă, pentru înfăptuirea grandiosului său program de revigorare a Ortodoxiei, s-a folosit de multe ori de metodele apusene, el a priment Ortodoxia din interiorul ei, reactivându-i pofta de cultură și ferind-o de abateri doctrinare, care puteau să-i vină fie prin uniație, fie prin ofensiva protestantă”⁷⁰.

Se poate afirma că „Petru Movilă a fost îngerul păzitor și bărbatul providențial care a salvat poporul și Biserica ucraineană de împilările medievale ale Poloniei catolice și catolicizante”⁷¹.

Mitropolitul Petru Movilă a fost providențial pentru Biserica Ucrainei pe care a apărat-o (într-o perioadă de violente atacuri din afară), a întărit-o pe plan instituțional (în cadrul regatului polon), pe plan dogmatic și liturgic (prin cărți fundamentale), i-a format slujitorii, a organizat-o (printr-o administrație și o disciplină severă), a înzestrat-o cu ctitorii noi, danii și ample lucrări de restaurare a vechilor locașuri. A fost o răspântie a culturii țării sale de adopțiune, în a cărei renaștere, în sens european și național, a jucat un rol determinant⁷². A fost numit creator de punți între Răsărit și Apus, „s-a străduit să întărească unul dintre maluri pe care să existe aceste punți, și anume întărirea Ortodoxiei pe malul răsăritean”⁷³.

69 Pr. Marius Covalcic, *Petru Movilă și raporturile slavilor de est cu Țările Române*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2005, p. 258. Petru Movilă „considera că, în acele vremuri tulburi, credincioșii simpli nu puteau asigura supraviețuirea Bisericii kieviene, ci, pentru aceasta, era nevoie și de sprijinul puterii politice. De aceea, el îi considera pe membrii clasei politice favorabili Bisericii sale drept parte a rânduiei lui Dumnezeu. Dar, deși a lăudat prestigiul și tradiția anumitor case nobiliare, el respingea orice pretenție venită din partea acestora de a se amesteca în chestiunile de credință. Din punctul său de vedere, pe tărâm teologic, singura lor atribuție era aceea de a apăra Biserica” (Pr. lect. univ. dr. Ionuț Holubeanu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Constanța, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2019, p. 181).

70 Pr. M. Covalcic, *Petru Movilă și raporturile slavilor de est cu Țările Române*, p. 110.

71 C. T. Голубев, *Киевский Митрополит Петр Могила*, I, pp. V-VI.

72 Virgil Cândea, *Note despre Petru Movilă și dimensiunea spirituală a unui veac de aur în Un veac de aur în Moldova 1643-1743. Contribuții la studiul culturii și literaturii române vechi*, București/Chișinău, Editura Fundației Culturale Române/Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința, 1996, p. 14.

73 Pr. prof. dr. Ștefan Alexe, „Mitropolitul Petru Movilă, creator de punți între Răsărit și Apus”, în *Studii Teologice*, an XXXIX (1987), nr. 4, p. 107.

El a dat un nou impuls Teologiei și vieții bisericești ortodoxe. Activitatea lui a însemnat o uriașă operă de ridicare a Ortodoxiei din prima jumătate a secolului al XVII-lea, când cultura din toată Europa a fost influențată ca urmare a ciocnirii întreolaltă și a stimulării reciproce a protestantismului și catolicismului, după Sinodul de la Trident... Opera mitropolitului Petru Movilă s-a concentrat în trei direcții mari: câștigarea unui statut juridic pentru Biserica Ortodoxă poloneză, formarea unui cler instruit, care să facă față confruntărilor interconfesionale și întărirea vieții dogmatice și liturgice pe temeiul tradiției ortodoxe⁷⁴. Se poate spune că „activitatea lui Petru Movilă, orientată spre revigorarea spirituală a Ortodoxiei, s-a desfășurat pe multiple planuri, cuprinzând reforma învățământului teologic, îndreptarea și reeditarea cărților de cult, transformarea doctrinei ortodoxe într-un sistem teologic⁷⁵”.

Prin toată activitatea sa, „Mitropolitul Petru Movilă a fost un fervent adversar al uniației, și datorită rezistenței sale active, așa numitul *Drang nach Osten* (expansiune spre Răsărit), s-a domolit simțitor. Sfântul scaun a pierdut inițiativa în Răsărit datorită activității anti-uniație a ierarhului Petru Movilă⁷⁶”.

S-a spus, pe bună dreptate că „Ucraina a făcut din românul Petru Movilă o mare figură a culturii europene⁷⁷ și în același timp „Petru Movilă a avut prilejul și menirea de a intra în contact cu două dintre culturile vecine, cele ale Poloniei și a Ucrainei, în aceasta din urmă integrându-se pentru a-i da un nou suflu de trăire creștină⁷⁸”.

Împăratășim viziunea cercetătorului contemporan Gheorghe Bobârnă care afirmă că trebuie să „vedem în persoana sa un erudit al timpului cu o solidă pregătire teologică și culturală, cu largi viziuni umaniste care s-au

---

74 Pr. prof. dr. Șt. Alexe, *Mitropolitul Petru Movilă, creator de punți între Răsărit și Apus*, p. 109. Pr. dr. T. Bodegăe, *Petru Movilă și Sinodul de la Iași (1642)*, p. 391.

75 Gh. Bobârnă, „Petru Movilă – o conștiință românească în sud-estul Europei”, în *Destin românesc*, an II (1995), nr. 4, p. 36.

76 Protoiereu Vladimir Coșaba, *Problema canonizării Ierarhului Petru Movilă în Biserica Ortodoxă Ucraineană* în Pr. Ion Vicovan, Pr. Dan Sandu, Emilian-Iustinian Roman (coord.), *Mărturisirea de Credință locul și rolul ei în tradiția Bisericii Ortodoxe. Relația dintre teologia academică și teologia doxologică*, Iași, Editura Doxologia, 2013, p. 147.

77 D. Zamfirescu, „Petru Movilă exponent al universalismului românesc”, în *Romanoslavica*, an XXXIV (1996), p. 150.

78 V. Chiriac, Prefață la P. Movilă, *Împăcarea Bisericii Ortodoxe*, p. 6.

manifestat atât în activitatea de înalt ierarh al Bisericii Ortodoxe, cât și în scrierile publicate”⁷⁹.

Încheiem cu spusesele unui ierarh contemporan: „Sfântul Ierarh Petru Movilă a dat măsura râvnei sale pentru Ortodoxie printr-o viață sfântă, înveșmântată în lucrări menite a sluji Biserica lui Hristos greu încercată în prima jumătate a veacului al XVII-lea. Din râvna Sfântului Ierarh moldovean de a răspunde prozelitismului catolic și calvin s-a născut atât *Mărturisirea ortodoxă*, cât și amplul proiect de organizare a învățământului teologic ucrainean în limba latină. Această măsură a ajutat Ortodoxia să se apere împotriva celor care încercau să o plaseze, în întregime, sub influența Apusului latin și a înțelepciunii lumești. Sfântul Ierarh i-a învățat pe ortodocși să combată orice tendință eterodoxă de prozelitism, având înțelepciunea de a recurge la propria lor manieră de argumentare (sau de catehizare)”⁸⁰.

Bibliografie:

- ALEXE, Pr. prof. dr., Ștefan, „Mitropolitul Petru Movilă, creator de punți între Răsărit și Apus”, în *Studii Teologice*, an XXXIX (1987), nr. 4, pp. 107-110.
- BOBÂNĂ, Gheorghe, „Petru Movilă – o conștiință românească în sud-estul Europei”, în *Destin românesc*, an II (1995), nr. 4, pp. 33-44.
- BOBÂNĂ, Gheorghe, *Petru Movilă, profilul unui destin*, Chișinău, Editura Știința, 1996.
- BODOGAE, Pr. dr., Teodor, „Petru Movilă și Sinodul de la Iași (1642)”, în *Revista Teologică*, an XXXII (1942), nr. 9-10, pp. 385-395.
- CĂLINOIU, Drd., Constantin, „Creștinarea rușilor în contextul relațiilor bizantino-slave din secolele IX-X”, în *Teologie și Viață*, an II/LXVIII (1992), nr. 11-12, pp. 75-105.
- CÂNDEA, Virgil, Note despre Petru Movilă și dimensiunea spirituală a unui veac de aur, în *Un veac de aur în Moldova 1643-1743. Contribuții la studiul culturii și literaturii române vechi*, București/Chișinău, Editura Fundației Culturale Române/Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința, 1996, pp. 7-17.

79 Gh. Bobână, *Petru Movilă – o conștiință românească în sud-estul Europei*, p. 35.

80 † Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Cuvânt de binecuvântare în Sfântul Ierarh Petru Movilă, Epistolă către Patriarhul Constantinopolului Chiril Veria 1638 * Mărturisirea Ortodoxă a credinței universale și apostolice a Bisericii Orientale*, Iași, Editura Doxologia, 2012, p. 5.

- COȚABA, Protoiereu, Vladimir, „Problema canonizării Ierarhului Petru Movilă în Biserica Ortodoxă Ucraineană”, în Pr. Ion VICOVAN, Pr. Dan SANDU, Emilian-Iustinian ROMAN (coord.), *Mărturisirea de Credință locul și rolul ei în tradiția Bisericii Ortodoxe. Relația dintre teologia academică și teologia doxologică*, Iași, Editura Doxologia, 2013, pp. 147-152.
- COVALCIC, Pr. Marius, *Petru Movilă și raporturile slavilor de est cu Țările Române*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2005.
- *Cronica lui Nestor în Izvoarele istoriei românilor*, vol. VII, trad. și comentarii de G. Popa-Lisseanu, București, Tipografia „Bucovina” I. E. Torouțiu, 1935.
- DABIJA, Nicolae, *Pe urmele lui Orfeu. Eseuri*, ed. a II-a, Chișinău, Editura Hyperion, 1990.
- DEAC, Prof. dr., Augustin, *Din istoria Ucrainei – „Țara de margine”*, București, Editura Europa Nova, 2001.
- DERJAVIN, Acad. N. S., *Slavii în vechime*, București, Editura de Stat, 1949.
- DVORNIK, Francis, *Slavii în istoria și civilizația europeană*, trad. de Diana Stanciu, București, Editura All Educational, 2001.
- HOLUBEANU, Pr. lect. univ. dr., Ionuț, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Constanța, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2019.
- IONESCU-NIȘCOV, Tr., „Din istoria relațiilor moldo-ucrainene în prima jumătate a secolului al XVII-lea”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an LXXXIII (1965), nr. 11-12, pp. 1083-1096.
- IONIȚĂ, Pr. prof. dr., Viorel (coord.), *Istoria bisericească universală*, vol. I, București, Editura Basilica, 2019.
- JIVI, Aurel, „Din istoria Uniatismului și a revenirilor la Ortodoxie”, în *Revista Teologică*, an I (1991), nr. 3, pp. 12-20.
- KRUTIȚKI, Mitropolit, Nicolae, „Petru Movilă Mitropolitul Kievului (în 1596-1646)”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an LXXII (1954), nr. 9, pp. 897-919.
- LEVCENKO, M. V., *Очерки по истории русско-византийских отношений* (referate despre istoria relațiilor ruso-bizantine), Academia de Studii a U.R.S.S., Institutul de Istorie, Moscova, Editura de Studii a Academiei U.R.S.S., 1956.
- MIHAIL, Pr. Dr. Paul, „Considerații asupra scrierilor și activității Mitropolitului Petru Movilă și completări bibliografice”, în *Mitropolia Ardealului*, an XXXII (1987), nr. 6, pp. 72-77.

- MOVILĂ, Petru, *Împăcarea Bisericii Ortodoxe*, trad. Ștefan Lupan, ediție îngrijită, prefațată și adnotată de Vlad Chiriac, Iași, Editura Polirom, 2002.
- MUNTEAN, Pr. prof. dr., Vasile, *Istoria creștină generală*, vol. II, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2008.
- NISTOR, Ion I., „Problema ucraineană în lumina istoriei”, în *Codrul Cosminului*, an VIII (1933-1934), pp. 1-281.
- OBOLENSKY, Dimitri, *Byzantium and the Slavs*, Saint Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 1994.
- PANAITESCU, P. P., *Petru Movilă – Studii*, ediție îngrijită, postfață, note și comentarii de Ștefan Gorovei și Maria Magdalena Szekely, București, Editura Enciclopedică, 1996.
- PĂCURARIU, Pr. prof. dr., M., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, ed. a II-a, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994.
- POPA, Ștefan N., *Rușii: istoria culturii și civilizației: sec. XI-XVII*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2000.
- PULPEA, Diac. lect., Ioan, „Bisericile Ortodoxe, cu specială privire asupra Bisericii Ortodoxe Ruse”, în *Studii Teologice*, an I (1949), nr. 1-2, pp. 69-96.
- RĂMUREANU, Pr. Prof., Ioan, ȘESAN, Pr. Prof., Milan, BODOGAE, Pr. Prof., Teodor, *Istoria bisericească universală*, vol. II, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1993.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, *Om-Demnitare-Libertate*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2019.
- RIASANOVSKY, Nicholas V., *O istorie a Rusiei*, trad. de Areta Voroniuc, Iași, Editura. Institutul European, 2001.
- STAN, Pr. prof., Liviu, „Acțiunea papală și replica ortodoxă. Lupta de veacuri a Ortodoxiei slave împotriva expansiunii papale în Răsăritul Europei și triumful acestei lupte”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an LXX (1952), nr. 4-5, pp. 177-199.
- TEOFAN, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, „Cuvânt de binecuvântare”, în Sfântul Ierarh Petru Movilă, *Epistolă către Patriarhul Constantinopolului Chiril Veria 1638 * Mărturisirea Ortodoxă a credinței universale și apostolice a Bisericii Orientale*, Iași, Editura Doxologia, 2012, p. 5.

- VASILESCU, Diac. Prof., Em., „Religia slavilor”, în *Studii Teologice*, an II (1950), nr. 7-8, pp. 427-456.
- VORNICESCU, Mitropolit, Nestor, „Sfântul Petru Movilă. Monografie hagiografică”, în vol. *Sinodul de la Iași și Sfântul Petru Movilă*, Iași, Editura Trinitas, 2002.
- ZAMFIRESCU, D., „Petru Movilă exponent al universalismului românesc”, în *Romanoslavica*, an XXXIV (1996), pp. 149-152.
- ГОЛУБЕВ, Сергей Т., *Киевский Митрополит Петр Могила с его сподвижник*, I, Киев, 1883.
- ЗАБЕЛИН, Иван Егорович, *Домашняя жизнь русских царей*, Эксмо-Пресс, 2005.